

ENDÜLÜS'TE TOPLUM VE EKONOMİK YAPI

Yazar

Abdullah BALCIOĞULLARI

© Copyright 2021

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-7409-19-3

Kitap Adı

Endülüs'te Toplum ve Ekonomik Yapı

Yazar

Abdullah BALCIOĞULLARI

ORCID iD: 0000-0002-5462-5968

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

SOC00200

DOI

10.37609/akya.107

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

Eşim ve kızlarıma...

ÖNSÖZ

Endülüs, günümüzde İspanya ve Portekiz'in bulunduğu İber Yarımadası'nda Orta Çağ'ın sonuna kadar varlığını devam ettirmiş olan ve yaklaşık 800 yıl boyunca Müslümanların hâkim olduğu medeniyetin, kültürün ve ülkenin adıdır.

İber Yarımadası MS 711'de Tarık bin Ziyad ve Musa bin Nusayr'ın önderliğinde Emevi Halifeliği'ne katılmış ve bu tarihten sonra Endülüs olarak anılmıştır. Müslümanların İber Yarımadası'ndaki varlığı 1492'de son İslam devleti olan Gırnata Sultanlığı'nın düşüşüne kadar devam etmiştir.

Müslümanlar, Endülüs'ü VIII. yüzyılın başından XV. yüzyılın sonlarına kadar yönetmişlerdir. 800 yıllık süreç boyunca çeşitli alanlarda etkili olmuşlar ve yarımada da çok sayıda eser bırakmışlardır. Müslümanlardan geriye çok sayıda eser kalsa da özellikle bugün görebildiklerimiz açısından, bölgenin en önemli ve en çok ziyaret edilen anıtlarından ikisi Elhamra Sarayı ve Kurtuba Camii ilk göze çarpanlardır ve her ikisi de UNESCO Dünya Mirası'na alınmıştır.

Bereketli toprakları, zengin su kaynakları, havası ve sahip olduğu doğasıyla Endülüs aynı zamanda bir arada yaşayan farklı etnik ve dini yapıya sahip insanlarla temsil edilen, çok çeşitli sosyal ve ekonomik faaliyetlere sahip bir medeniyettir.

Endülüslüler tarım, imalat, ticaret ve bilimsel çalışmalar konusunda çağının çok ötesinde büyük işler başarmıştır. İspanyollar Endülüs şehirlerini ele geçirdiklerinde şehirleri yağmalarken binlerce el yazması kitabın bulunduğu kütüphaneleri de yerle bir edip kitapları yakmışlardır. Endülüs'ün bilime düşkün insanları yerlerinden yurtlarından edilirken de canları kadar değer ver-

dikleri kitapları da beraberlerinde gittikleri ülkelere götürmüşlerdir. Bununla beraber bu kitapların ününü duymuş olan bazı Avrupalılar da Müslümanların götüremediği kitapları ele geçirmek için Hristiyanların ele geçirdiği şehirlere akın etmiş, burada çeviri okulu kurarak bu eşi bulunmaz el yazması eserlerin bazılarını Latinceye çevirmişler bazılarını da alıp kendi ülkelerine götürmüşlerdir.

Günümüz anlayışıyla ifade etmek gerekirse Endülüs çokkültürlü bir medeniyetti. İber Yarımadası'nın fethiyle buraya gelen Araplar, Berberiler, yarımadanın yerli halkı olan Latinler, Gotlar ve Yahudilerle birlikte Endülüs toplumunun öğelerini oluşturmaktaydı. Kuzey Afrika üzerinden gelen Müslümanlar kendilerinden önce buraya yerleşmiş olan sayısız medeniyetle ayrılmaz bir şekilde kaynaşmıştır. Bu özelliği ile Endülüs toplumu Orta Çağ'ın çok ötesinde farklılıklara gösterilen saygı ve hoşgörüsüyle günümüz dünyasına örnek oluşturmaktadır.

Müslüman Arapların önderliğinde gelişen Endülüs kültürünün etkisi sadece İber Yarımadası'yla sınırlı kalmamış, Endülüs sınırlarının çok ötesine ulaşmıştı; İşbiliye (Sevilla), Kurtuba (Cordoba), Gırnata (Granada) ve Tuleytula (Toledo) gibi güçlü şehirler, Avrupa ve Kuzey Afrika'da muhteşem sanatı ve mimarisiyle büyük öğrenim merkezleri olarak kabul edilmekteydi. Bu ortamda Dünya bilim tarihine etki eden çok sayıda bilim adamı (İbn'ül Heysem), doktor (Hasday bin Şaprut) ve filozof (İbn-i Rüşd) yetişmiştir.

Müslümanların hakimiyeti kaybedip Endülüs'ten ayrılmasından sonra, Endülüs tarihi ve kültürü uzun süre neredeyse göz ardı edilmiş ve aynı kader, aynı zamanda kovulan Yahudilerin gelenek ve kültürleri için de geçerli olmuştur. Müslümanların İspanya tarihindeki bu sekiz yüzyıllık hoşgörülü ve üretken medeniyetinin geçmişini çalışmak ve günümüze kazandırmak o ce-

fakâr ve çok büyük sıkıntılarla son bulmuş olan Endülüs toplum ve medeniyeti için bir vefa borcudur.

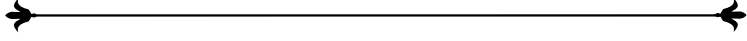
Tarihi coğrafya kapsamında yer alan bu çalışmanın hazırlanmasında hep yanımda olan sevgili eşim ve çocuklarıma, fikirleri ve desteklerinden dolayı sayın hocam Prof. Dr. Osman Gümüşçü'ye teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
1. ENDÜLÜS.....	1
1.1 Endülüs Adının Kökeni	2
1.2. Endülüs'ün Coğrafi Özellikleri.....	3
 I. BÖLÜM	
1. Müslümanların Fethinden Önce Endülüs'ün İdari Yapısı	7
2. Müslümanların Fethinden Önce Endülüs'ün Dinî Yapısı.....	9
3. Endülüs'ün Fethi.....	12
4. Endülüs'te İslam Hakimiyeti ve Sonu.....	15
 II. BÖLÜM	
1. ENDÜLÜS'ÜN TOPLUMSAL YAPISI.....	19
1.1. Araplar	24
1.2. Berberiler.....	27
1.3. Hristiyanlar	29
1.4. Yahudiler	34
1.5. Muvelledun	38
1.6. Sakalibe (Slavlar).....	41
 III. BÖLÜM	
1. ENDÜLÜS'ÜN EKONOMİK YAPISI	43
1.1. Endülüs'te Tarımsal Faaliyet	44
1.1.1. Hurma.....	49
1.1.2. Tahıl	49
1.1.3. Meyve.....	49
1.1.4. Zeytin.....	50
1.1.5. Şeker kamışı	51
1.1.6. Ormancılık.....	51
1.1.7. Hayvancılık	52

2. ENDÜLÜS’TE EL SANATLARI VE ZANAAT.....	54
2.1. İpekçilik.....	54
2.2. Pamuk, Keten ve Yün Üretimi.....	55
2.3. Dericilik.....	56
2.4. Ağaç İşleri.....	58
2.5. Maden ve Değerli Taş İşçiliği.....	59
2.6. Kâğıt Üretimi	62
2.7. Zeytin ve Zeytinyağı Üretimi.....	63
2.8. Çömlekçilik ve Seramik Üretimi.....	64
2.9. Değirmencilik.....	64
2.10. Şeker Üretimi.....	65
2.11. Gemi Üretimi.....	65
2.12 Silah Üretimi.....	66
2.13. Sikke ve Para	68
2.14. Fildişi İşlemeciliği	69
2.15. Mermer İşçiliği	71
3. ENDÜLÜS’TE DİĞER MESLEK GRUPLARI	73
3.1. Fırıncılık	73
3.2. Marangozluk.....	73
3.3. Mimarlık.....	74
3.4. Attarlık (Aktarlık)	76
3.5. Kuyumculuk.....	77
SONUÇ.....	79
KAYNAKLAR.....	81

KAYNAKLAR

- Algül, H. (1998). *İslam Ansiklopedisi, Hımyeriler*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/himyeriler>
- Bromiley, G. W. (1995). *Nazarene*, The International Standard Bible Encyclopedia, Wm. B. Eerdmans Publishing Co, Michigan
- Bruce, T. The Politics of Violence and Trade: Denia and Pisa in the Eleventh Century, *Journal of Medieval History*, 32(2006): 127–42.
- Collins, R. (2000). *Visigothic Spain*, Ed. In Raymond Carr, Spain: A History. New York: Oxford University Press,
- Çağırıcı, M. (1999). *İslam Ansiklopedisi, İbn Meymun*, <https://islaman-siklopedisi.org.tr/ibn-meymun>
- Delgado, J. L. (2006). *İslam Ansiklopedisi, mustarib*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mustarib>
- Ebu Ubeyd El-Bekri, (1945). *Mucam ma isti'cam min asma al bilad Alam al kitab*. Beyrut, Lübnan.
- Elche, <https://www.alicante.es/es>
- El-Akikî, N. (1964). *el-Müsteşrikûn*, Daru'l-Maarif, Mısır, Kahire
- El-İdrisi (1989). *Nüzhetü'l-müştak fi'htiraki'l-afak*. Dar Alem'el Kitab. Beyrut.
- El-Makdisi (1906). *Ahsenü't-tekasim*, Beyrut
- El-Makkari (1997). *Nefhu't-tib min gusni'l-Endelüsü'r-ratib ve zikru vezîrihâ lisâni'd-dîn İbni'l-Haîib*, Ed. İ. Abbas, Dar Sadeer, Beyrut
- El-Merraküşî (1963). *El-Mu'cib*, Ed. M. S. Al-Uryan, El-Matbaa't al-Istqamah, Kahire
- El-Zuhri (1968). *Kitab al-cugrafiyya*. Ed. M. H. Sadeeq, Kahire, Mısır, Maktab al Saqafat al Diyniyyah.
- Enez, N. (1987). Tabii Boyamacılık, *M.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları*, No: 1, İstanbul.
- Fayda, M. (2013). *Zimmi, İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/zimmi>

- Himyeri (1975). *Kitab al-ravd al-mitar*, Ed. I. Abbas, Maktab al Lebanon, Beyrut.
- İbn Abdun el-Fihri, (1955). *Risale fi'l kaza' ve'l husba*, Ed. L. Preenseval, Kahire.
- İbn'ül Ahmer (1972). *Büyûtatü Fas'el-kübra*. Dar al-Mansour al-Waraqa. Rabat.
- İbn'ül Avvam (1803). *Kitab al-filaha*. Ed. J.A. Banquert. Madrid.
- İbn'ül Bassal (1955). *Kitab'ul-filaha*. Ed. José Maria Millás Vallicrosa. Tetuan.
- İbn Battuta (2003). *Tuhfetü'n-nüzzâr fi garâ'ibi'l-emsâr ve 'acâ'ibi'l-esfar*, Ed. Darwish Al-Hariry, Beyrut.
- İbn Bessam, (1978). *Ez-Zehîre fî mehâsini'l-Cezîre*. İ. Abbas, Dar'al-Thaqafa, Beyrut.
- İbnü'd-Delai (1965). *Terşî 'u'l-ahbar ve tenvî 'u'l-asâr ve'l-bustân fi garâ'ibi'l-büldân ve'l-besâlik ilâ cemî 'i'l-memâlik*, Ed. Abdülazîz el-Ehvânî, Library of the Dominican Institute for Oriental Studies, Madrid.
- İbn Düreyd (1954). *Tabakatü'n-nahviyyin ve'l-luğaviyyin*, Ed. M. Ebü'l-Fazl, Kahire.
- İbn'ül Ebbar, (1995). *Et-Tekmile li-kitabi's-sıla*, Ed. A. al-Harras, Dar'al-Fikr al Tabaa wa'l Nashr wa Tawdi, Beyrut.
- İbn-i Galib (1956). *Farhat el enfes fi tarih el-Endelüs*, Ed. L. Abdulbedi', Kahire.
- İbn-i Haldun (2000). *Kitabü'l- İber ve divânü'l-mübtede' ve'l-haber fi eyyâmi'l- 'Arab ve'l- 'Acem ve'l-Berber ve men-aşarahüm min-ze-vi's-Sultâni'l-Ekber*. Dar'al- Fikr, Beyrut.
- İbnü'l-Hatib (1956). *A 'mâlû'l-a lâm fi men bûyi 'a kable'l-ihtilâm min iülûki'l-İslâm*, Ed. Lévi-Provençal, Dar'al- Makshouf, Beyrut.
- İbnü'l Hatib (2003). *El-İhata fi ahbari Gırnata*. Ed. Y. A. Tawil. Dar al-Kitabat al-İlmiyyah. Beyrut.
- İbn-i Havkal (1992). *Kitab sure'tül ard*. Dar'al- Hayat. Beyrut.
- İbn-i Hazm (1982). *Cemheretü ensâbi'l- 'Arab*. Ed. Abdüsselam Harun, Dar'al- Maareef. Kahire.
- İbn Heyyan (1965). *El-Muktebis fi ahbar el-Endelüs*. Ed. Abdurrahman Ali Hacci. Matbaa't el Sima. Beyrut.
- İbn İzari (1980). *El-Beyanü'l-Mağrib fi ahbar el-Endelüs ve'l Mağrib*, Ed. Lévi-Provençal, Dar'al- Thaqafa, Beirut.
- İbn'ül Kutıyye (1982). *Tarih iftitah el-Endelüs*, Ed. İbrahim al-Abyari, Dar'al-Kutub al-Lubananiyya, Beyrut.

- İbn-i Rüşd, (1987) *Fatava İbn Rüşd*, Ed. Muhtar b. Tahir et-Tilîlî, Dar'al Garb al İslami, Beyrut.
- İbn Said el-Endelüsi (1964). *Muğrib fi hula'l Mağrib*, Ed. Ş. Dayf, Kahire.
- İbn'üs-Semmak (2010) *Al-Hulal al-mawsiyyat fi zikr al-ahbar al-Marakusiyyat*, Ed. Abd'al-qadeer Al-Bubayah, Dar'al-Kutub al-İlmiyyah, Beyrut.
- İbnuş-Şubat et-Tuvzeri (1971). *Vasfel Endelüs ve Sıkiliyye*, Ed. A. M. El- İbadi, Madrid: Ma'hedu'd-Dirasatu'l İslâmiyye.
- Gonzalez-S., Raul (1999). *Catholic Anti-Judaism in Visigothic Spain*. In Alberto Ferreiro (ed.). *The Visigoths: Studies in Culture and Society*, Leiden, Brill.
- Guichard, P. (1977). *Structures sociales "orientales" et "occidentales" dans l'Espagne Musulmane*, Mouton, Paris-la Haye.
- İsimsiz (1989). *Ahbarun mecmû'atun fi fethi'l-Endelüs*. Ed. İsmail El-Arabi. Al-Muessed Al- Wataniyya Al-Kitab, Cezayir.
- Kadî İyaz (1967). *Tertîbü'l-medarik ve takribü'l-mesalik li-ma'rifeti a lâmi mezhebi Mâlik*, Ed. A. Bekir, Beyrut.
- Kalkaşendi (1991). *Subhu'l-a 'şâ fi sinâ'ati'l-inşâ*, Ed. M. H. Şemseddin, Lübnan, Beyrut.
- Katz, S. (1937). *The Jews in the Visigothic and Frankish Kingdoms of Spain and Gaul*, Cambridge, Massachusetts.
- Kazvini (1849). *Asar el-bilad ve 'aja'ib al-makhlukat*, F. Wüstenfeld, Ed, Göttingen.
- Kozan, M. Gotların anayurdu ve kökeni, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/781189>
- Kökboya, <http://www.tcfdatu.org/?lang=tr&page=product-detail&id=37>
- Kurlansky, M (2011). *The Basque history of the World*, Vintage Book, London.
- Lévi- Provençal (1950). *Histoire de L'Espagne Musulmane*, G.P. Maissonneuve; Leiden: E.J. Brill, Paris
- Lewis, B. (1994). *Race and Slavery in the Middle East*, sourcebooks.fordham.edu/med/lewis1.asp
- Lorca, <https://www.murciaturistica.es/en/lorca/>
- O'Callaghan, J. (1975). *A History of Medieval Spain*, Cornell University Press, Ithaca
- Önkal, A. (2002). *İslam ansiklopedisi, Beni Kays*, islamansiklopedisi.org.tr/kays-aylan-beni-kays-aylan

- Özdemir, M. (1995), *Endülüis, İslâm hâkimiyetindeki İspanya*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/endulus>
- Özdemir, M. (2006), *Mansûr, İbn Ebû Âmir*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mansur-ibn-ebu-amir>
- Özdemir, M. (2006), *İslam ansiklopedisi, Müvelledun*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/muvelledun--endulus>
- Pablo C. D. *The Visigoths from the migration period to the seventh century. An ethnographic perspective*, Ed. Heather, P. The Boydell Press, San Marino
- Payne, S. G. A. *History of Spain and Portugal*, Ch. 1 Ancient Hispania, University of Wisconsin Press, 1973, <https://libro.uca.edu/payne1/spainport1.htm>
- Roth, N. (1994). *Jews, Visigoths and Muslims in Medieval Spain: Cooperation and Conflict*, Leiden, Brill.
- Ruggles, D. F. (2003). *Botany and the agricultural revolution, gardens, landscape and vision in the palaces of Islamic Spain*, Penn State University Press.
- Sahni, S. Hepfinger, C.A., Sauer, K.A. (2005). Guggulipid use in hyperlipidemia. *Am J Health-Syst Pharm.* 62 (16): 1690–1692. doi:10.2146/ajhp040580
- Sayas, A. and Manuel, A.V. (2013). *Historia antigua de la Península Ibérica: Época Tardoimperial y Visigoda*. UNED, Madrid .
- Scheindlin, R. P. (1994). *The Jews in Muslim Spain, The Legacy of Muslim Spain*, Brill, Leiden.
- Sir, Walker A. T. (1913). *The preaching of Islam: a history of the propagation of the Muslim faith*, London: Constable.
- Takkoush, M. S. (2010). *Tarihîl Muslimin al Andalus*, Beyrut, Lübnan, Dar Al Nafaes.
- Thompson, E. A. (1969). *The Goths in Spain*. Oxford: Clarendon Press,
- Wolfram, H. (1997). *The Roman Empire and its Germanic peoples*, Berkeley and Los Angeles, University of California Press.
- Yakut el Hamavi (1984). *Mu'cem el buldan*, Dar-al Fikr, Beyrut.
- Yiğit, İ. (2006). *İslam ansiklopedisi, Nasriler*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nasriler>
- Andalucia Haritası. <https://www.pequeocio.com/mapa-andalucia/>
- İber Yarımadası Haritası, <https://www.nationsonline.org/oneworld/map/Iberian-Peninsula-topographic-map.htm>